

nis van de dopersen in de Nederlanden, 1531-1675 (Hilversum, 2000) (zie de voorgaande recensie). Een snelle vergelijking leverde in elk geval geen in het oog springende discrepanties op-

Naast de klassieke monografieën en syntheseswerken die overwegend (of uitsluitend) door vakgenoten gelezen worden, moet dit soort boeken zijn weg kunnen vinden naar het grote publiek. De medaille heeft echter ook een keerzijde. Onvermijdelijk wordt er een prijs betaald voor het vlotte verhaal. Een aantal keren wilde ik weten waarop de auteur zijn beweringen steunt en bleef ik — ondanks het notenapparaat — op mijn honger zitten. Hier en daar komen onnauwkeurigheden voor. Wanneer de auteur op bladzijde 46 schrijft dat de bisschop van Luik de stad Den Bosch onder 'edict' plaatste, bedoelt hij wellicht 'interdict'. Ook de chronologie komt niet altijd even duidelijk uit de verf. Om maar één frappant voorbeeld te noemen: de precieze datum van de val van het vermaledijde Munster wordt niet expliciet vermeld. Die informatie vind ik dan weer wel bij Zijlstra, die 'acts' en 'facts' in overvloed biedt. Een overdaad aan data en namen remt een verhaal, maar elke geschiedenis heeft nood aan een elementaire chronologische situering.

Het zijn slechts schoonheidsvlekjes. Over het algemeen is Panhuysens reconstructie van het Munsterse koninkrijk naar mijn smaak zeer geslaagd. Biedt de zakelijke analyse van Zijlstra de professionele historicus misschien meer houvast, het docudrama van Panhuysen speelt zich als een film voor de ogen van de lezer af. Misschien laat deze oefening in inleving zelfs meer en beter dan een academische synthese aanvoelen wat het aangrijpende doperse experiment in werkelijkheid betekend heeft.

Eddy Put

H. Bonke, e. a., *Cornelis Corneliszoon van Uitgeest, uitvinder aan de basis van de Gouden Eeuw* (Zutphen: Walburg pers, 2002, 207 blz., €22,95, ISBN 90 5730 189 X).

Dit boek is een waardig monument voor een sleutelfiguur in de economische geschiedenis van Noord-Nederland. Er is betrekkelijk weinig over hem bekend. Zo zijn geboorte- noch sterfdatum overgeleverd; aangenomen wordt dat hij geboren is tussen 1540 en 1570 en in het eerste decennium van de zeventiende eeuw overleden. Zeker is echter, en die zekerheid danken wij vooral aan de onderzoeken van G. Doorman, vastgelegd in enkele publicaties uit de jaren vijftig van de vorige eeuw, dat belangrijke uitvindingen op zijn conto kunnen worden geschreven als de windzaagmolen, de oliemolen met kantstenen (in plaats van stampers) en een voorloper van de centrifugaalpompe. Zo heeft hij aan de basis gestaan van de ontwikkeling van de Zaanstreek als belangrijk industriegebied in de Republiek van de zeventiende en achttiende eeuw.

Na een korte schets van leven en werk door Peter Groot dragen de lokaal-historici Andries de Jong en Arie Zonjee een gedegen opstel bij over de geschiedenis van het dorp Uitgeest, waarin ook enige aandacht wordt besteed aan Willem Janszoon Blaeu, de cartograaf, en de doopsgezinde voorganger Engel Arentsz. van Doorgeest. Nuttig zijn de opgaven betreffende het woningbestand door de eeuwen heen, de bevolkingsgroei en het molenbestand.

Het was op zichzelf naar mijn mening een goed idee om een hoofdstuk op te nemen betreffende 'Politieke, economische en maatschappelijke ontwikkelingen 1550-1850.'(43-58) De auteur, de techniekhistoricus Hans Bonke, heeft echter daarvoor kennelijk wel erg weinig ruimte gekregen en komt hier en daar tot weinig houdbare beweringen. Dat 'de rijken' onder de Zuid-

nederlanders die na 1585 emigreerden, naar Duitsland of het Middellandse-zeegebied (inclusief Spanje!) gingen en de armeren rechtstreeks naar Holland of Zeeland (45), lijkt mij bij voorbeeld niet vol te houden. Ik zet ook een vraagteken bij de mededeling op pagina 58 dat 'de protectie' (via de Nederlandsche Handel Maatschappij) er oorzaak van was dat 'in plaats van moderne ijzeren zeilschepen en stoomschepen, uitsluitend middelgrote houten zeilschepen' werden gebouwd in Nederland. Op pagina 56 figureert de bekende minister uit de Franse tijd Gogel vermoed als 'Gogol'.

Jur Kingma, die zijn huisartsenpraktijk combineert met belangrijk werk op het terrein van de zorg voor technische monumenten, geeft een uitstekend onderbouwd overzicht van vier eeuwen ontwikkeling van de industriewindmolen in de Zaanstreek. Merkwaardig is overigens dat hij met de geschiedenis overhoop komt te liggen, wanneer hij op pagina 87 de graven van Egmond aanduidt als 'heren van het voormalige domein (van de abdij van Egmond)'. De historica Vibeke Kingma, dochter van de zojuist genoemde auteur, belicht de betekenis van de uitvindingen van Cornelis Comeliszoon van Uitgeest voor de Nederlandse nijverheid. Haar conclusie is dat de uitvinding van het mechanisch houtzagen een belangrijk knelpunt in de economische ontwikkeling wegnam, omdat men anders maar heel bezwaarlijk aan de enorme vraag naar hout aan het einde van de zestiende eeuw — en later, ben ik geneigd toe te voegen — had kunnen voldoen.

Nanning Porsius en Eric de Munck, beiden medewerkers van het Centrum Hout te Almere (eerstgenoemde was ook lange tijd medewerker aan het 'Batavia'-project), handelen in een sterk historisch gericht artikel 'Over hout, de herkomst, de kwaliteitseisen en de bewerking daarvan.' (137-152) De nadruk ligt hierbij weer op ontwikkelingen in de Zaanstreek. Dit geldt zeker niet voor het volgende artikel, wederom van de hand van Bonke. Hier worden namelijk de houtzaagmolens van de VOC besproken. Interessant vond ik vooral de bijzonderheden betreffende de houtkap en de zagerijen op Java's noordkust.

Ab Hoving, begenadigd modelbouwer, en Gerbrand de Vries, praktisch molendeskundige, zijn bij uitstek gekwalificeerd om hun licht te laten schijnen over de bouw van replica's en wat deze ons leert over traditionele bouwmethoden. Zij richten hun aandacht sterk op de bouw van het 'Utrechtse Statenjacht' en enkele replica's van zaagmolens in de Zaanstreek. Wladimir Dobber, voorzitter van de Stichting industrieel erfgoedpark 'De Hoop' in Uitgeest, behandelt de geschiedenis van het desbetreffende project, dat begon met plannen tot her- of nieuwbouw van een paltrok-houtzaagmolen maar inmiddels aanmerkelijk ambitieuzer is geworden.

Resumerende meen ik te mogen schrijven dat dit boek een waardevolle bijdrage is tot de geschiedschrijving van economie en techniek in de Nederlandse Republiek. Lof verdient ook de keuze van de illustraties, waaronder veel onbekend materiaal. Het op pagina 63 afgebeelde schilderij van Hiëronymus met leeuw en schenkers en een windmolentje op de achtergrond is overigens vrijwel zeker niet de 'linkervleugel' maar het middenpaneel van een altaarstuk.

Ph. M. Bosscher

T. Marseille, *Varen op de grote rivieren rond 1580. De tolboeken van 1565, 1582 en 1603 over kooplieden, schippers, goederen en schepen. Culemborgse akten over scheepsbouw. Een verkennende documentatie* (Leeuwarden: T. Marseille, Kwartelstraat 46, 8916 BP Leeuwarden, 2002, 208 blz., €10,-, ISBN 90 901486 4 7).

In het Woord Vooraf op pagina 19 meldt de auteur dat 'in deze publicatie wordt getracht aan de